

Чарлз Діккенс

Великі сподівання

Розділ 1

Прізвище мого батька було Пірріп, а мені дали ім'я Філіп, але що для мого дитячого язика обидва ці слова були надто складні, я звів їх просто до «Піпа». Так я назвав сам себе, а згодом цим ім'ям стали й інші мене називати.

Що Пірріп — це прізвище батька, я знаю з напису на його надгробку, а також зі свідчення моєї сестри — місіс Джо Гарджері, яка вийшла заміж за коваля. Оскільки я ніколи не бачив ні батька, ні матері, ані якої-небудь подобизни їхньої (бо жили вони за тих часів, коли про фотографію ще й не чували), мої найперші уявлення про їхню зовнішність в якийсь чудний спосіб пов'язувалися з виглядом їхніх надгробків. З обрису літер на батьковому надгробку я чомусь собі вирішив, що батько був присадкуватий, кремезний і смаглявий і мав темні кучері. А напис «також Джорджіана, дружина вищепойменованого», витворив у моїй дитячій уяві образ хворобливої жінки в ластовинні, яка була мені матір'ю. Обік їхніх могил рядком вишикувалися п'ять невеличких, кожен у півтора фута завдовжки, ромбовидних надгробків, що під

ними спочивали в мирі п'ятеро моїх маленьких бгатики́в, які надто рано відмовились від участі у всесвітній боротьбі за існування, — я був непохитно певний, що вони прийшли на світ, лежачи навznak і тримаючи руки в кишенях штанців, і що вони так ні разу й не вийняли їх із кишень за весь час перебування на земному падолі.

Ми мешкали в болотистій околиці поблизу вигину річки, яка за двадцять миль далі впадала в море. Мені здається, що свої перші свідомі й тривкі враження про навколишній світ я набув одного пам'ятного дощового надвечір'я. Саме тоді я з усією певністю пересвідчився, що ця гола місцина, поросла кропивою, — це цвинтар, і що «Філіп Пірріп, мешканець цієї парафії, а також Джорджіана, дружина вищепойменованого», давно мертві й поховані, і що їхні немовлята — Александер, Бартолом'ю, Ейбрегем, Тобіас і Роджер — теж давно мертві й поховані, і що перемежована дамбами, гатками та шлюзами темна пласка низовина поза цвинтарем, на якій де-не-де пасеться худоба, — це болота, і що олив'яна смуга поза нею — це річка, і що віддалене дике лігво, звідки зривається вітер, — це море, і що настрахане всім цим і пройняте дрижаками мале створіння, яке ось-ось зірветься на плач, — це Піп.

— Ану цить! — пролунав раптом чийсь лютий голос, і на видноті з-посеред могил біля церковної

паперті постав незнайомець. — Замовкни, бісеня, бо горло переріжу!

Страховита постать у простій сірій одежі, кайдани на нозі. Чоловік у подертих черевиках, на голові замість шапки якась лахманина. Чоловік, що промок у воді й заталапався в багнюці, що позбивав і поранив ноги об гостре каміння, що його жалила кропива й шматувало терня. Що накульгував і тремтів, зирив на всі боки й бурчав, і цокотів зубами, коли раптом схопив мене за підборіддя.

— Ой, не ріжте мені горла, дядечку! — жахнувся я. — Ради бога, дядечку!

— Як тебе звуть? — сдитав незнайомець. — Швидко!

— Піп, дядечку.

— Ану повтори, — витріщився він на мене. — Чіткіше.

— Піп. Піп, дядечку.

— Покажи-но, де ти живеш, — сказав незнайомець. — Рукою покажи.

Я показав у той бік, де на пласкому надбережжі за якусь милю від церкви серед вільх та інших дерев розкинулось наше село.

Незнайомець, змірявши поглядом мою постать, перекинув мене догори ногами й спорожнив мої кишені. У них нічого не знайшлося, крім окрайця хліба. Коли церква знову стала на своє місце — а цей дядько був такий поривистий і

дужий, що враз обернув її основою догори, аж дзвіниця опинилась у мене під ногами, — ото ж, кажу, коли церква знову стала на місце, я вже сидів на високому надгробку, а незнайомець пожадливо наминав мій хліб.

— Ну ж, собача, — сказав він, облизуючи губи.- Іч який ти щокатий!

Може, це й правда, що я був щокатий, хоч узагалі я тоді зростом не вийшов, як на свої літа, і силою не міг похвалитись.

— Так би й зжер твої щоки, хай їм чорт! — заявив незнайомець, грізно труснувши головою. — А чом би й ні, справді?

Я висловив ревне бажання, щоб він цього не робив, і міцніш ухопився за надгробок, куди він мене посадовив — почасти, щоб не звалитися, а почасти, щоб стримати сльози.

— Слухай-но сюди! — сказав незнайомець. — Де твоя мати?

— Тут, дядечку, — відповів я.

Він здригнувся й рвонув бігти, але враз пристав і розглянувся.

— Тут, дядечку, — боязко пояснив я. — «Також Джорджіана». Це моя мати.

— А-а, — сказав він, вертаючись назад. — А поруч із матір'ю твій батько?

— Так, дядечку, — відповів я, — це він. «Мешканець сієї парафії».

— Ага, — буркнув він, зважуючи щось. — То з ким же ти живеш, себто жив, бо я ще не вирішив, чи дозволю тобі й далі жити?

— Зі своєю сестрою, дядечку, — з місіс Джо Гарджері, дружиною коваля Джо Гарджері, дядечку.

— Ковалю, кажеш? — озвався він. І глянув на свою ногу.

Похмуро перевівши кілька разів погляд то на мене, то знов на свою ногу, він підступив ближче, схопив мене обіруч і перекинув якомога далі назад; його очі допитливо втупилися вниз на мене, а мої безпорадно втупилися вгору на нього.

— Слухай-но сюди! — наказав він. — Тут таке діло — дозволю я тобі жити чи ні. Ти знаєш, що таке напилон?

— Знаю, дядечку.

— І що таке їдло знаєш?

— Знаю, дядечку.

Після кожного запитання він злегенька струшував мене, щоб я краще відчував небезпеку, яка зависла наді мною, і свою безпорадність.

— Ти дістанеш мені напилка. — Він удруге струсонув мене. — І дістанеш мені їдла. — Він струсонув мене знову. — Принесеш те й те. — Він ще раз струсонув мене. — А ні — то я видеру у тебе серце з печінкою разом. — Він струсонув мене ще.

Я був наляканий до смерті й такий

запаморочений, що припав до нього обома руками й сказав:

— Будь ласка, дядечку, дайте мені сісти рівно, тоді мене, може, перестане нудити і я, може, краще зрозумію вас.

Він так перегнув мене назад, що аж церква перескочила через власний флюгер. Потім випростав усе на тому ж таки надгробку і, не випускаючи з рук, повів таку страхітливу мову:

— Взавтра раненько ти принесеш мені напилка й їдла. Он туди принесеш, де та стара батарея. Ти зробиш це і нікому не скажеш ні словечка й навіть не натякнеш, що бачив когось такого, як я, чи кого-небудь іншого, і тоді тобі дарується життя. А як ти цього не зробиш або хоч на дрібку відступиш від моїх слів, у тебе видеруть серце й печінку, підсмажать і з'їдять. Я, щоб ти знав, зовсім не сам, як тобі може здаватись. Зі мною тут один молодик прихований, так от я проти нього чистий ангел. Цей молодик чує, що я тобі кажу. Цей молодик має свої особливі способи, як дістатись до малого хлопця, до його серця й печінки. Дарма й пробувати хлопцеві сховатись від нього. Хлопець може замкнутися за дверима, може собі тепленько вмотитись у ліжку, може закутатись, може вкритися з головою, може думати, що він у затишку й безпеці, але цей молодик тихенько скрадеться, скрадеться до нього та й заріже! Я он і зараз насилу

стримую цього молодика, щоб не заподіяв тобі шкоди. Я ледве можу його втримати, щоб не кинувся на тебе. Ну, то що ти на це скажеш?

Я сказав, що дістану йому напилка, і їсти дістану, скільки зможу, і прийду до нього на батарею рано-раненько.

— Кажі: «Хай мене господь поб'є, якщо я цього не зроблю!» — звелів незнайомиць.

Я сказав, і він зняв мене з високого надгробка.

— А тепер, — мовив він, — пам'ятай, що ти обіцявся, пам'ятай про цього молодика, і гайда додому.

— До-доброї ночі, дядечку, — затинаючись, попрощався я.

— Добра мені ніч! — незнайомиць розглянувся на холодну мокру низовину довкола. — Хіба що для жаби. Чи вугра.

Здригаючись усім тілом, він обхопив себе обіруч за плечі — стиснув так, немов боявся, що розвалиться, — і закульгав до невисокої церковної огорожі. Коли я дивився на нього, як він продирається крізь зарості кропиви та ожини, що росли круг зелених пагорків, моїм дитячим очам здавалося, наче то він ухиляється від мерців, які тихцем простягають руки з могил, силкуючись ухопити його й затягти під землю.

Він підійшов до невисокої огорожі, натужно переліз через неї,- видно було, що ноги у нього

затерпли й одубіли, — а тоді оглянувся на мене. Побачивши це, я обернувся в бік дому й кинувся щодуху бігти. Але невдовзі я таки ще раз зиркнув назад через плече — він ішов до річки, все так само тримаючи себе обіруч і ступаючи збитими ногами поміж камінюччя, накиданого там і сям на болоті, аби легше було проходити під час великих дощів чи припливу.

Я зупинивсь і подивився йому вслід: довгою чорною горизонтальною смугою простягалися болота, такою самою смугою виглядала й річка, тільки трохи вужчою і світлішою, та й небо було посмуговане — криваво-червоні смуги слалися впереміж із густо-чорними. Понад берегом річки я ледь-ледь розрізняв дві єдині в навколишньому краєвиді вертикальні споруди: маяк, що допомагав суднам триматися курсу, — бридотний з вигляду, як підійти ближче, він був наче діжка, настромлена на жердину, — та шибеницю з рештками кайданів, де колись було повішено пірата. Незнайомець кульгав у напрямку шибениці, так, мовби то пірат ожив і повертався, щоб знов на ній почепитись. Я аж здригнувся, коли це подумав; помітивши, що корови попідносили голови й дивляться в його бік, я запитав себе: а може, й у них те саме на думці? Я розглянувся довкруг, шукаючи очима того страшного молодика, та ніде не побачив його ані сліду. Але мене знов пройняв страх, і я побіг

додому, більш ніде вже не зупиняючись.

Розділ 2

Моя сестра, місіс Джо Гарджері, була на двадцять з гаком років старша за мене і зажила великої поваги як у своїх очах, так і в очах ближніх тим, що виховала мене «власною рукою». Оскільки я тоді не розумів значення цього виразу, але добре знав, що рука у неї міцна й важка і що вона залюбки прикладала її не тільки до мене, а й до свого чоловіка, я дійшов висновку, що ми обидва, Джо Гарджері і я, були виховані сестриною рукою.

Моя сестра була не яка вродлива, і у мене склалося враження, що вона й оженила на собі Джо Гарджері власною рукою. Джо був світловолосий, лляні кучері обрамляли його рівне обличчя, а очі мав такі ясно-голубі, аж здавалося, що це вони від білків запозичили трохи своєї ясності. Лагідний, добродушний, стриманий, урівноважений, безпретензійний — цей любий Джо був Геркулесом і в силі своїй, і у слабкості.

Моя ж сестра, місіс Джо, мала чорне волосся й чорні очі, а шкіру до того червону, що я часом запитував себе, чи не вмивається вона терткою замість мила. Висока й кістлява, вона майже ніколи не скидала грубого фартуха з поворозками за плечима і квадратним панцирним нагрудником,

утиканим шпильками та голками. Вона ставила собі в неабияку заслугу, що постійно носила фартуха, і раз у раз дорікала цим Джо. Хоча, як на мене, він їй взагалі не був потрібен, в усякому разі вона могла б скинути його першої-ліпшої хвилини.

Кузня Джо прилягала до нашого будиночка, дерев'яного, як і багато інших осель у цих краях, — власне, більшість їх були тоді дерев'яні. Коли я прибіг додому з цвинтаря, кузня стояла замкнена, а Джо сидів сам у кухні. Ми з Джо, обидва буди потерпілі, відчували обопільну симпатію, тож тільки-но я підніс клямку на дверях, заглянув у шпарину й побачив його навпроти дверей у кутку, де коминак, він і мовив мені тихенько:

— Місіс Джо, Піпе, вже разів з дванадцять виходила тебе шукати. А оце знов пішла — якраз і буде чортова дюжина.

— Справді?

— Еге ж, Піпе, — сказав Джо. — Вона ще й Лоскотуна з собою прихопила.

Почувши цю прикру новину, я похнюплено втупився у вогонь і став крутити останнього гудзика, що лишився в мене на жилетці. Лоскотун — це був такий кийок з гладеньким кінцем, виглянсованим від частого лоскотання моєї шкіри.

— Вона сиділа ось тут, — сказав Джо, — а потім як підскочить, та як схопить Лоскотуна, та й шась надвір, мов шалена. Оце така вона була, —